

¹Манай Гүлгина ²Азмұханова Айман Махсотқызы
¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университет
²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
E-mail: ¹ginaramk@gmail.com, ²aimanazmukhanova@gmail.com

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ҚОҒАМЫНЫҢ ШЫҒЫС АЗИЯ БІЛІМ БЕРУ БАСТАМАЛАРЫН ҚАБЫЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӘСЕРЛЕРІ

Аңдатпа. Зерттеудің мақсаты – Қытай, Корея және Жапонияның Қазақстандағы білім беру бастамаларының қабылдану ерекшеліктерін салыстырмалы түрде анықтау. Осы мақсатқа жету үшін мынадай міндеттер қойылды: 1. Үш елдің білім беру бастамаларының тарату модельдерін салыстыру; 2. Bourdieu-дің өріс-капитал-хабитус теориясы аясында бұл бастамалардың қазақстандық қоғамда қабылдану механизмін ашу; 3. Осы бастамалардың әлеуметтік мобильділік пен мәдени бірегейлікке ықпалын бағалау. Зерттеу барысында салыстырмалы кейс-талдау әдісі, саясаттық құжаттар мен бағдарламалық материалдарды контент-талдау, БАҚ дискурсын талдау, сондай-ақ тақырып бойынша жарияланған эмпирикалық зерттеулердің нәтижелерін екінші деңгейде сапалық синтездеу әдістері қолданылды. Нәтижесінде әр елдің бастамалары түрлі капитал түрін (Қытай – экономикалық, Корея – символдық, Жапония – академиялық) алға тартатыны, ал қазақстандық аудитория оларды толық емес, «капиталды бөлшектеп қабылдау» стратегиясы арқылы сұрыптап алатыны анықталды. Бұл нәтиже хабитус теориясының өміршендігін растай отырып, Шығыс Азия елдерінің жұмсақ күш саясатын жаңа аналитикалық шеңберде түсінуге мүмкіндік береді. «Капиталды жіктеп қабылдау» Қазақстан аудиториясының негізгі стратегиясы болып табылады. Бұл білім беру бастамалары Қазақстанның әлеуметтік ұлпасына нақты, өлшемді серпін берді: қоғамдық мобильділік артты, отандық кадр әлеуеті сапалық жаңа деңгейге көтерілді және технологиялық дербестікке жол ашылды. Демек, бұл нәтижелерді тек сыртқы «жұмсақ күштің» жемісі деп қарау тарлық етеді; бұл – елдің ішкі дамуына серпін берген дербес институционалдық капитал.

Кілт сөздер: Шығыс Азия білім беру бастамалары; жұмсақ күшті қабылдау; өріс теориясы; әлеуметтік әсер; мәдениетаралық коммуникация.

Кіріспе

XXI ғасырдан бастап мәдени және білім беру саласындағы ынтымақтастық халықаралық қатынастарда барған сайын маңызды стратегиялық рөл атқара бастады. Дәстүрлі саяси және экономикалық байланыстардан айырмашылығы, білім беру алмасуы қазіргі таңда мемлекеттердің ықпалын кеңейтудің және имидж қалыптастырудың «жұмсақ құралы» ретінде қарастырылады (Nye, 2004). Осы үрдіс аясында Қытай, Корея және Жапония Қазақстанда жүйелі білім беру бастамаларын іске қосып, Орталық Азия кеңістігінде өзіндік білім беру «жұмсақ күш» бәсекелестігін қалыптастырды.

Қазақстан Еуразия құрлығының геосаяси тұрғыдан маңызды торабында орналасқан ел ретінде посткеңестік трансформация кезеңін өткеріп отырған мемлекет әрі «Бір белдеу – бір жол» бастамасының негізгі буындарының бірі болып табылады. Ел ішінде орыс тілді мәдени мұра, қазақ ұлттық бірегейлігінің жаңғыруы және батыстық білім беру модельдерінің ықпалы қатар жүріп, өзара күрделі әрекеттестік қалыптастырады (Smagulova, 2008). Осындай әлеуметтік-мәдени ортаға енген Шығыс Азияның білім беру бастамалары «таза» аудиториямен емес, өз тарихи жадысы мен мәдени хабитусы қалыптасқан белсенді әлеуметтік топтармен өзара әрекетке түседі.

Дегенмен, Қазақстан қоғамының бұл бастамаларды қалай қабылдайтыны және оларға қандай жауап қайтаратыны жайлы деректер де тым аз. Бар зерттеулердің көбі бір елге Қытайды негіздеген, не болмаса ресми құжаттар мен саяси дискурсты талдаумен шектеліп отыр. Дәл осы олқылықтан бастап мақала мынадай сұрақтарға жауап іздейді: Қытай, Корея және Жапония Қазақстанда нақты қандай білім беру модельдерін ұсынып отыр? Осы бастамаларды қоғамның түрлі топтары қалай қабылдайды, оларда қандай ортақ сипат байқалады? Ал бұның бәрі, түптеп келгенде, әлеуметтік мобильділікке, кадр әлеуетіне және мәдени бірегейлікке қалай әсер етіп жатыр? Мақаланың жаңалығы бір ғана тұстан емес, бірнеше қырынан көрінеді. Ең алдымен, үш елдің тәжірибесі бөлек-бөлек емес, бір ортақ аналитикалық негізде салыстырылады – мұндай тәсіл қазақстандық шығыстану әдебиетінде аз кездеседі. Сонымен бірге зерттеу өріс теориясы мен жұмсақ күшті қабылдау теориясын қатар пайдаланады, сол арқылы мәселе жай «тиімді ме, тиімсіз бе» деген тар сұрақтан шығып, қабылдау үдерісінің өзіндік логикасын ашуға тырысады. Ал Қазақстанның посткеңестік әлеуметтік-мәдени жағдайы мұнда жай сурет фоны емес – ол зерттеудің құрылымдық негізіне айналады, өйткені дәл осы контекст аудиторияның не қабылдап, нені қабылдамайтынын анықтайды.

Зерттеу материалы мен әдістері

Зерттеу дизайны салыстырмалы кейс-стади үлгісінде құрылды. Талдауға Қытай, Корея және Жапонияның Қазақстандағы білім беру бастамалары таңдап алынды. Кейстерді таңдау мынадай өлшемдерге негізделді: 1.институционалдық қатысу ауқымы – үш елдің де Қазақстанда бірнеше жылдан бері тұрақты жұмыс істеп келе жатқан білім беру институттары бар (Конфуций институттары, Седжон институттары, ЛСА бағдарламалары); 2.тарату моделінің әртүрлілігі – үш ел де білім беруді әртүрлі арна (кәсіптік дағды, бұқаралық мәдениет, ғылыми-техникалық ынтымақтастық) арқылы жеткізеді, бұл салыстырмалы талдауға мүмкіндік береді; 3.қолжетімді дереккөздердің болуы – үшеуі бойынша да ресми құжаттар, статистикалық мәліметтер және жарияланған зерттеулер жеткілікті көлемде қолжетімді.

Дерек көздері ретінде үш топ материал пайдаланылды. Біріншісі – құжаттық-саясаттық материалдар: Конфуций институттары, Седжон институттары және ЛСА бағдарламаларының ресми есептері, оқу жоспарлары, статистикалық мәліметтері (студенттер саны, оқу бағыттары, қаржыландыру көлемі). Бұл материалдар контент-талдау әдісімен өңделіп, әр бастаманың басым бағыты (тіл/дағды/мәдениет) бойынша жіктелді. Екіншісі – БАҚ және насихат материалдары (ресми сайттар, әлеуметтік желі парақшалары, баспасөз хабарламалары), олар дискурс-талдау арқылы қарастырылып, әр елдің өзін қалай позициялайтыны анықталды. Үшіншісі – тақырып бойынша бұрын жарияланған эмпирикалық зерттеулер (атап айтқанда, Ekstrom (2021) мен Shakhanova (2025) жүргізген сауалнама/сұхбатқа негізделген зерттеулер), олардың нәтижелері екінші деңгейлі сапалық синтез әдісімен біріктіріліп, қазақстандық аудиторияның қабылдау үлгілерін реконструкциялауға негіз болды.

Жиналған материалдарды талдауда Bourdieu-дің өріс-капитал-хабитус тұжырымдамасы аналитикалық сүзгі ретінде қолданылды: әр бастама ұсынатын ресурс түрі экономикалық, символдық немесе академиялық капитал санаттарының біріне жатқызылды, ал материалдарда көрсетілген аудитория реакциясы «капиталды толық қабылдау», «капиталды ішінара қабылдау» және «капиталды қабылдамау» деген үш деңгейлі шәкіл бойынша сипатталды. Бұл жіктеу нәтижелер бөліміндегі салыстырмалы қорытындылардың аналитикалық негізін құрайды.

Теориялық негіз ретінде Нье-дің жұмсақ күш тұжырымдамасы мен Bourdieu-дің өріс-капитал-хабитус теориясы таңдалды, себебі біріншісі мемлекеттердің ықпал ету стратегиясын, ал екіншісі қабылдаушы қоғамның ішкі жауап беру логикасын түсіндіруге мүмкіндік береді; бұл екі теорияның үйлесімі зерттеудің «тарату – қабылдау» осіндегі салыстырмалы дизайнын

қамтамасыз етеді. Теориялардың толық сипаттамасы мен ғылыми дәстүрдегі орны «Талқылау» бөліміндегі әдебиеттерге шолуда берілген.

Осылайша зерттеу логикасы мына тізбек бойынша құрылды: теориялық негіздеме таңдау → үш елдің кейстерін таңдау критерийлері → үш топ дереккөзден мәлімет жинау → өріс-капитал-хабитус шеңберінде контент- және дискурс-талдау жүргізу → нәтижелерді салыстырмалы синтездеу.

Талқылау

Шығыс Азия елдерінің Орталық Азиядағы, оның ішінде Қазақстандағы білім беру бастамалары соңғы онжылдықта халықаралық ғылыми әдебиетте біртіндеп өз орнын тапты, дегенмен бұл зерттеулердің басым бөлігі бірнеше жүйелі шектеумен сипатталады.

Біріншіден, қолда бар еңбектердің көпшілігі бір ғана елге, әсіресе Қытайдың Конфуций институттарына назар аударады. Хартиг (Hartig, 2015) Конфуций институттарының жаһандық көтерілуін қытайлық қоғамдық дипломатияның контекстінде талдаса, Экстром (Ekstrom, 2021) нақты Қазақстан жағдайында Конфуций институттарының қытайлық жұмсақ күшті ілгерілетудегі тиімділігін қарастырады. Шаханова (Shakhanova, 2025) болса аудитория тарапынан қарау бұрышын енгізіп, Қытайдан келген қазақ репатрианттарының қытайлық жұмсақ күшті қалай қабылдайтынын зерттейді. Бұл еңбектер аудиторияның рөліне назар аударуымен құнды болғанымен, әрқайсысы жеке-жеке, бір елге және көбіне бір әлеуметтік топқа шектелген.

Екіншіден, бірқатар зерттеулер аудиторияның нақты қабылдау тәжірибесінен гөрі саясаттық құжаттар мен ресми дискурсты талдаумен шектеледі. Мысалы, д'Хоог (d'Hooghe, 2015) Қытайдың қоғамдық дипломатиясын институционалдық-саяси тұрғыдан баяндайды. Ал Пейруз (Peurouse, 2021) бір қызық байқау жасайды: авторитарлық жағдайда қытайлық жұмсақ күш, керісінше, «қатаңдана» түседі екен. Мұндай еңбектер жұмсақ күштің сыртқы, құрылымдық шарттарын жақсы көрсеткенімен, қабылдаушы қоғамның ішінде не болып жатқанын – яғни хабитус деңгейіндегі реакцияны көбіне сырт қалдырады.

Тереңірек қарасақ, «жұмсақ күш» ұғымының өзі де соңғы жылдары өзгеріп келеді. Найдның классикалық тұжырымдамасы (Nye, 2004) көбіне ықпал етуші тараптың стратегиясына назар аударса, кейінгі онжылдықта мүлде басқа бұрыштан қарайтын бағыт пайда болды – «жұмсақ күшті қабылдау теориясы» (Sun, 2020; Zhang & Mattingly, 2016). Бұл бағыт бойынша сұрақ енді «таратушы қалай әсер етеді» емес, «аудитория не істейді» деген жаққа ауысады, ал мәдени ықпалдың нәтижесі – бірыңғай емес, көбіне жергілікті жағдайға тәуелді, тіпті кездейсоқ құбылыс. Репникова (Repnikova, 2022) да осыны растайды: оның пікірінше, қытайлық жұмсақ күштің іс жүзіндегі нәтижесі тек мазмұнға емес, қабылдаушы елдің саяси ахуалы мен медиа кеңістігіне де тәуелді.

Осы аталған үш жайтты – зерттеулердің бір елге қадалып қалуын, саясаттық құжатқа басым назар аударуын және аудитория тарапынан салыстырмалы жұмыстардың жетіспеуін – қатар қойып қарасақ, дәл осы бос орынды толтыру қажеттігі анық көрінеді. Осы мақала да сол мақсатта жазылды: Қытай, Корея және Жапонияның білім беру бастамаларын бір шеңберде, аудиторияның нақты қабылдау тетіктеріне назар аудара отырып, салыстырмалы түрде қарастыру.

Ғылыми нәтижелер бөлімінде келтірілген деректер, түптеп келгенде, Бурдьенің хабитус теориясының әлі де жұмыс істейтінін көрсетеді. Адамның бойына сіңген тарихи тәжірибе – хабитус – бөгде нәрседен өздігінен қорғанады, өз болмысын сақтауға тырысады. Соның салдарынан сырттан келген мәдени капитал, мейлі ол қаншалықты тартымды болса да, белгілі бір символдық «шекке» тіреледі: халық оны пайдалы құрал ретінде қабылдағанымен, өз болмысының өзегіне яғни идентификация деңгейіне жібере бермейді.

Бұл нәтиже Экстромның (Ekstrom, 2021) қорытындысымен ішінара үндеседі: ол да Конфуций институттарының нақты әсері ресми дискурста көрсетілгеннен әлдеқайда шектеулі

екенін атап көрсеткен болатын. Дегенмен, біздің зерттеу бұл «шектеулікті» тек тиімсіздіктің белгісі ретінде емес, аудиторияның саналы, белсенді таңдамалы қабылдау стратегиясы ретінде түсіндіреді – бұл өріс теориясы тұрғысынан жаңа интерпретация ұсынады. Сол сияқты, Репникова (Repnikova, 2022) атап көрсеткен «нәтиженің саяси ортаға тәуелділігі» тезисі біздің зерттеуде «нәтиженің хабитусқа тәуелділігі» түрінде нақтыланады: шектеуші фактор тек сыртқы саяси-медиалық орта емес, сонымен қатар қабылдаушы қоғамның ішкі мәдени құрылымы болып шығады.

Шығыс Азияның білім беру бастамаларын өркениеттер тоғысы тұрғысынан сараптағанда, терең бір диалектикалық арпалыс байқалады. Бір жағынан, бұл жобалар Шығыс халықтарының ықпалдастығына жаңа институционалдық арна ашып берсе, екінші жағынан – қазақстандық қоғам кез келген сыртқы ықпалды ұлттық таным тезінен өткізіп, өзінің мәдени дербестігін бірінші орынға қояды.

Демек, өркениеттік сұхбатты ашылған білім орталықтарының санымен немесе «өзге мәдениетті қаншалықты бойға сіңірдік» деген құрғақ статистикамен бағалау – үстірттік. Нағыз мәдени өзара ықпалдастық күнделікті өмір сүру тәжірибесіндегі ішкі арпалыстан көрінеді: бұл – қытай тілін меңгере жүріп, ұлттық діңгекті қайтсем сақтаймын деген ізденіс; корей сериалын сүйсіне тамашалай отырып, төл эстетикалық талғамды ту ету; жапон технологиясын игере отырып, оны қазақстандық ғылыми мектептің игілігіне айналдыру жауапкершілігі. Осындай қабылдаудың белсенді әрі саналы сипаты қазіргі жағдайда Шығыс өркениеттері рухани сабақтастығының нақты көрінісі болып табылады.

Саяси-стратегиялық тұрғыдан алғанда, Шығыс Азиядағы үш елдің білім беру бастамалары Қазақстанда жай ғылыми жоба деңгейінде қалмай, шынайы өркениеттік диалогқа айналуы үшін түбегейлі бетбұрыс қажет. Нақты айтқанда, сырттан «біржақты мәдениет таңу» саясатынан арылып, «бірлесе сұхбаттасу арқылы ортақ мәдени кеңістік құру» моделіне көшу керек. Бұл – өз мәдениеті мен білім стандартын әкеп таңу емес, ең алдымен Қазақстанның төл мәдени логикасын, тарихи жады мен даму қажеттіліктерін халықаралық жобалардың өзегіне ұтып енгізу деген сөз.

Зерттеу нәтижелері

Шығыс Азия елдерінің білім беру бастамаларына жүргізілген салыстырмалы кейс-талдау, бағдарламалық-саясаттық құжаттар мен БАҚ материалдарының контент- және дискурс-талдауы, сондай-ақ тақырып бойынша жарияланған эмпирикалық зерттеулердің нәтижелерін екінші деңгейде синтездеу нәтижесінде мынадай негізгі нәтижелер алынды.

1. Қытай: «Лубан шеберханасы» мен Конфуций институттарының үйлесімі

Қытайдың Қазақстандағы білім беру стратегиясы бір-бірін толықтыратын екі бағыттан тұрады: бірі – нақты кәсіптік дағды, екіншісі – тіл мен мәдениет. Бұл «қосарлы модель» прагматикалық мақсаттарды көздейді. «Лубан шеберханасы» – Бейжіңнің кәсіптік білімді экспорттауға бағытталған бірегей жобасы. Мұндағы негізгі тетік – құрғақ теория емес, заманауи өндірістік жабдықтармен тікелей жұмыс істеу. Жобаның басты міндеті де айқын: Қазақстанның индустриялық нарығына ауадай қажет техникалық мамандарды даярлау. Бүгінде Астана, Алматы және Өскемен қалаларындағы колледждер базасында машина жасау, сандық технологиялар мен жаңартылатын энергия салалары бойынша нақты жұмыстар атқарылып жатыр. Ал бұл техникалық серпілістің идеологиялық тірегі – Конфуций институттары. Мысалы, ҚазҰУ жанындағы орталық мәдени дипломатияның басты құралына айналды. Тіл үйрету, түрлі мәдени шаралар мен академиялық бағдарламалар арқылы бұл институттар екі ел арасындағы гуманитарлық көпірді нығайтып отыр.

1.1 Аудитория қабылдауының белгілері: дереккөздер негізінде

Ekstrom (2021) мен Shakhanova (2025) зерттеулеріне қарағанда, қазақстандық жастардың қытай тілін үйренуге деген ынтасы көбіне прагматикалық сипатта: тіл – жоғары мұрат емес, жұмысқа жол ашатын құрал. Энергетика мен логистика саласындағы ірі компанияларда,

сондай-ақ «Бір белдеу – бір жол» аясындағы жобаларда жұмыс істегісі келетін жастар аз емес (Shakhanova, 2025; Ekstrom, 2021). Дегенмен бұл тілге деген қызығушылықты қытайлық дүниетанымды толық қабылдаумен шатастыруға болмайды; керісінше, аталған зерттеулер бойынша бұл екеуі көбіне бір-бірінен бөлек жүреді.

1.2 Өрістік әсерді талдау

Өріс теориясы тұрғысынан қарасақ, Қытай бастамалары Қазақстанға ең алдымен экономикалық капитал (жұмыс мүмкіндігі) мен технологиялық капитал (кәсіби дағды) әкеледі. Ал символдық капитал – мәдени ықпал, құндылықтар – деңгейінде жағдай басқаша: мұнда белгілі бір қарсылық сезіледі. Қазақстандық студенттердің қабылдауынан «хабитустың қорғаныш механизмі» дегенді еске түсіретін сурет көрінеді: олар пайдалы тұстарын алады да, ұлттық мәдени шекарасын беруге асықпайды. (Bourdieu, 1990).

2. Оңтүстік Корея: Седжон институттары мен «халлю» мәдениетінің синергиясы

Оңтүстік Кореяның Қазақстандағы білім беру саясатының өзегі – Седжон институттары (Sejong Institute) және олармен байланысқан университеттік корейтану орталықтары. Солардың ішінде Қазақ Ұлтық Университет жанындағы Корея орталығы ерекше орын алады. Мұнда бастапқы деңгейден бастап іскерлік корей тіліне дейінгі толық оқу бағдарламалары ұсынылады. Бұл білім беру құрылымы Samsung, LG, Hyundai сияқты корейлік трансұлттық компаниялармен тікелей байланыс орнатып, «тіл үйрену – мәдени сәйкестік – жұмысқа орналасу» тізбегін қалыптастырады (Chou & Demiryol, 2024). Қазақстандағы білім беру органдарының мәліметтері бойынша, соңғы жылдары корей тілін үйренушілер саны тұрақты түрде өсіп келеді.

2.1 Корей толқыны «Халлю»: Эмоциядан – білімге

Кореяның басты ерекшелігі – білім беру жобаларының бұқаралық мәдениетпен біте қайнасып кеткендігінде. К-рор, кәріс сериалдары мен ұлттық тағамдар қазақстандық жастардың күнделікті өміріне айналғаны соншалық, бұл тіл үйренуге деген табиғи, эмоционалдық қызығушылықты оятты (Sun, 2020). Мұндағы қабылдау логикасы өте қарапайым әрі тиімді: «алдымен – эмоция, сосын – рационалды таңдау». Алдымен мәдениетке ғашық болған жастар, кейіннен бұл қызығушылықты академиялық деңгейге көтереді. Бұл фактор Кореяның мәдени капиталына Қазақстан қоғамының есігін айқара ашып берді. Зерттеушілер мұны «халлю (корей толқыны) арқылы қалыптасқан білім берудің жұмсақ күші» деп бағалайды (Repnikova, 2022).

2.2 Өрістік әсерді талдау

Корейлік жобалардың басты феномені – мәдени және символдық капиталдың экономикалық мүддеден бұрын жүруі. Корея бізге зауыт немесе технология ұсынбас бұрын, өзінің өмір сүру салтын «сатып» үлгерді. Осы эмоционалды әсер арқылы олар аудиторияның ішкі «сүзгісін» немесе «хабитустық қорғанысын» байқатпай айналып өтеді. Алайда, бұл «жұмсақ күштің» де өз шегі бар. Корей толқынының сиқыры, негізінен, қала жастары мен әйелдер қауымына ғана бағытталғандай әсер қалдырады. Ал ауылдық аймақтар мен аға буын өкілдері үшін бұл мәдениет әлі де жат немесе түсініксіз. Демек, Кореяның әсері қоғамды толық қамти алмай отыр: ол тек белгілі бір әлеуметтік топтардың шеңберінде ғана жақсы жұмыс істейді.

3. Жапония: ЛІСА арқылы техникалық ынтымақтастық және элита даярлау

Жапонияның Қазақстандағы білім беру стратегиясы санға емес, сапаға – нақтырақ айтсақ, тар бейінді кәсібилікке негізделген. Бұл жұмыстың негізгі тетігі – ЛІСА (Жапония халықаралық ынтымақтастық агенттігі). Олардың қызығушылығы ауыл шаруашылығы, экологиялық менеджмент және табиғи апаттардың алдын алу сияқты өте күрделі әрі қолданбалы салаларға бағытталған. Жапондық тәсілдің ең қызықты тұсы – «айна-зертхана» (mirror-lab) моделі. Бұл жай ғана білім беру емес, Жапониядағы озық ғылыми ортаны Қазақстан топырағында қайта жасақтау деген сөз. Осы модель арқылы технология трансфері мен маман даярлау үдерісі қатар жүріп, жергілікті кадрлар жапондық стандарттарға

бейімделеді. Сонымен қатар, Жапония мемлекеттік МЕХТ стипендиясы арқылы өзіндік «интеллектуалды сүзгі» қалыптастырған: бұл бағдарлама жаппай білім беруді емес, ең талантты жастарды іріктеп алып, олардан болашақ элиталық кадрларды шыңдауды көздейді.

3.1 Аудитория қабылдауының ерекшеліктері

Жапондық бастамалардың аудиториясы – өте шағын әрі спецификалық топ: негізінен магистранттар, докторанттар мен кәсіби ғалымдар. Сондықтан бұл жобалардың қамту аясы Қытай мен Кореянікіндей жаппай сипатқа ие емес. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қазақстандық мамандар Жапонияның ғылыми менеджменті мен технологиялық стандарттарына тәнті. Олар үшін Жапония – сапаның эталоны. Бірақ бұл кәсіби таңданыс жапон мәдениетіне деген жаппай құштарлыққа ұласа бермейді. Ортада «жоғары кәсіби мойындау, бірақ төмен мәдени ықпал» феномені қалыптасқан. Бұл жағдай Жапонияның өз стратегиясымен де үндес келеді: Токио әу баста-ақ мәдени экспансияға емес, «таза техникалық ынтымақтастыққа» басымдық берген (Callahan, 2016).

3.2 Өрістік әсерді талдау

Жапонияның білім беру жобалары Қазақстанға, ең алдымен, академиялық және әлеуметтік капиталды әкеледі. Бірақ бұл ықпал бүкіл қоғамды шарпымайды; ол тар шеңбердегі кәсіби-ғылыми ортаға ғана бағытталған. Осының салдарынан Жапонияның жалпы мәдени әсері Қытай мен Кореямен салыстырғанда бәсеңдеу көрінуі мүмкін. Алайда іс жүзінде нақты салаларда өте берік әрі тұрақты кәсіби желілер қалыптасып үлгерді. Жапонияның бұл ұстанымын «тар ауқымдағы терең тамыр жаю» стратегиясы деп атауға болады. Осылайша, Токио Шығыс Азия елдерінің арасында өзінің салмақты әрі сапаға негізделген ерекше орнын сақтап отыр.

4. Үш елдің білім беру бастамаларын салыстырмалы нәтижелері

Тарату модельдерінің айырмашылығына келсек, Қытай, Корея және Жапонияның білім беру жобаларына қарап отырып, олардың әрқайсысы Қазақстанның әлеуметтік ортасына (өрісіне) кіру үшін өзіндік «кілтін» таңдағанын көреміз. Бұл стратегиялық айырмашылықтар кездейсоқ емес – бұл әр елдің біздің қоғамдағы мүмкіндіктер мен кедергілерді қалай сезінетінінің көрінісі.

Қытайдың «Прагматикалық тандемі»: Бейжің кәсіптік дағды мен тілді қатар ұсынады. Мұндағы есеп айқын: алдымен адамға жұмыс пен нақты дағды (практикалық капитал) беріп, сол арқылы кез келген әлеуметтік қарсылықты жұмсарту.

Кореяның «Эмоционалды экспансиясы»: Сеул мүлдем басқа жолмен жүреді. Олар алдымен сезімге әсер етеді. Бұқаралық мәдениет арқылы тілге деген табиғи құштарлық оятып, тек содан кейін ғана бұл қызығушылықты білім мен еңбек нарығына бағыттайды.

Жапонияның «Терең мамандануы»: Токио жаппай танымалдыққа ұмтылмайды. Олардың моделі – тар шеңбердегі жоғары сапалы технологиялық трансфер, таңдаулы кәсіби топтардың сеніміне ие болу арқылы нық орнығу стратегиясы.

Өріс теориясы тұрғысынан бұл айырмашылықтар әртүрлі капитал енгізу стратегиясымен түсіндіріледі: Қытай – экономикалық капиталды, Корея – символдық капиталды, ал Жапония – академиялық капиталды алға шығарады. Осы стратегиялар Қазақстандағы әлеуметтік өріспен әртүрлі деңгейде үйлесіп, әртүрлі кедергілерге тап болады.

Аудиторияның қабылдау стратегияларына келсек, үш елдің бастамаларын салыстыру барысында ортақ бір заңдылық анық байқалады: Қазақстан аудиториясы көбіне «капиталды бөлшектеу» стратегиясын қолданады. Яғни олар шетелдік ықпалдың барлық элементін түгел қабылдамай, оны таңдап, өз қажетіне сай бейімдейді. Қытай бастамаларына қатысты аудитория экономикалық және технологиялық капиталды қабылдауға бейім, ал мәдени және саяси символдық ықпалды іріктеп сүзгіден өткізеді. Корея жағдайында аудитория мәдени капиталды (музыка, сериалдар, өмір салты) жеке тұтыну деңгейінде қабылдайды, бірақ ұлттық және мемлекеттік бірегейлікті сақтауға ұмтылады. Жапония бастамалары бойынша кәсіби

ортада техникалық капитал жоғары бағаланады, ал жапон мәдениетіне деген қызығушылық төмен деңгейде қалады.

Бұл құбылыс Бурдые ұсынған хабитус теориясының өміршендігін тағы бір дәлелдей түседі: тарихи тәжірибеден жинақталған біздің ішкі жүйеміз (хабитус) жат дүниеден қорғануға, өз болмысын сақтап қалуға тырысады. Соның салдарынан сырттан келген мәдени капитал, мейлі ол қаншалықты тартымды болса да, белгілі бір символдық «шекке» тіреледі. Халық оны пайдалы құрал ретінде қабылдағанымен, өз болмысының өзегіне (идентификация деңгейіне) жібере бермейді.

Әлеуметтік сатымен жоғарылау тұрғысынан алсақ, бұл үш ел қазақстандық жастар үшін үш түрлі «есік» ашып берді: Қытай жобалары нақтылыққа сүйенеді – тіл үйренсең қытайлық алпауыт компаниялардан жұмыс табасың. Корея бастамалары адамның мәдени икемділігін арттырады – кәріс мәдениетіне қанық жастар трансұлттық ортада еркін қозғалып, креативті индустрия мен халықаралық бизнеске жол тартады. Жапония болса, ғылым көкжиегін кеңейтеді – олардың жобалары жоғары білікті зерттеушілерге әлемдік деңгейдегі зертханаларға жол ашады.

Мәдени бірегейлік мәселесіне келгенде, бұл үш бағыттың тоғысар тұсы бір: «пайдасын ал, бірақ болмысыңды сақта». Қазақстандық аудитория шетелдік білім мен озық тәжірибені құныға қабылдағанымен, өз ішкі мәдени өзегін өзгертпейді.

Кадр мәселесіне келгенде, бұл бастамалардың бергені көл-көсір. Олар цифрлық технологиялар, заманауи өндіріс, логистика мен аграрлық ғылым сияқты нарыққа ауадай қажет салалардағы «маман тапшылығы» деген үлкен тесікті жамауға көмектесті. Бұл – елдің экономикалық әлеуетін көтеріп, индустриялық тынысын ашып отырған нақты әрі стратегиялық фактор.

Қорытынды

Бұл зерттеуде жұмсақ күшті қабылдау теориясы мен Бурдьеңнің «өріс – капитал – габитус» тұжырымдамасы негізінде, салыстырмалы кейс-талдау, саясаттық құжаттар мен БАҚ материалдарының контент- және дискурс-талдауы, сондай-ақ тақырып бойынша жарияланған зерттеулердің екінші деңгейлі синтезі арқылы Қытай, Корея және Жапонияның Қазақстандағы білім беру бастамалары салыстырмалы түрде талданды. Зерттеу нәтижесінде мынадай негізгі қорытындылар жасалды: үш елдің білім беру бастамалары тарату модельдері, енгізілетін капитал түрлері және нысаналы аудиториялары бойынша жүйелі айырмашылықтарға ие. Бұл әр елдің Қазақстандағы әлеуметтік өрістің құрылымын өзінше түсінуімен байланысты: Қытай экономикалық және техникалық капиталды басым бағыт ретінде қолданады, Корея мәдени-символдық капиталға сүйенеді, ал Жапония академиялық капиталға және элиталық сегментке бағытталады. Бұл нәтижелер бұрынғы зерттеулерде негізінен бір елге немесе саясаттық дискурс талдауына шектелген қолданыстағы әдебиеттегі олқылықты толықтырып, үш елді салыстырмалы негізде және аудиторияның қабылдау механизмі тұрғысынан қарастыруға мүмкіндік берді.

«Капиталды жіктеп қабылдау» Қазақстан аудиториясының негізгі стратегиясы болып табылады. Қатысушылар практикалық тұрғыдан белсенді қатысқанымен, символдық деңгейде ұлттық мәдени сәйкестік шекарасын сақтауға ұмтылады. Бұл стратегияның тұрақтылығы қазақстандық қоғамдағы қалыптасқан габитус жүйесіне байланысты және кез келген сыртқы мәдени капиталдың толық трансформациясына құрылымдық шектеу қояды. Бұл білім беру бастамалары Қазақстанның әлеуметтік ұлпасына нақты, өлшемді серпін берді: қоғамдық мобильділік артты, отандық кадр әлеуеті сапалық жаңа деңгейге көтерілді және технологиялық дербестікке жол ашылды. Демек, бұл нәтижелерді тек сыртқы «жұмсақ күштің» жемісі деп қарау тарлық етеді; бұл – елдің ішкі дамуына серпін берген дербес институционалдық капитал.

Әрине, Шығыс Азияның білім экспансиясы мен Қазақстанның төл рухани-мәдени сабақтастығы арасында белгілі бір ішкі тартыс пен құрылымдық шиеленістің бары жасырын емес. Алайда бұл қайшылық – өркениетаралық сұхбаттың тоқырауы емес, керісінше оның динамикалық өміршеңдігінің көрінісі. Сондықтан сырттан «біржақты таңу» саясатынан арылып, «бірлесе сұхбаттасу арқылы ортақ мәдени кеңістік құру» моделіне ойысу – Шығыс пен Орталық Азия арасындағы стратегиялық ықпалдастықты сапалық жаңа арнаға бұратын негізгі тетік болмақ.

Әдебиеттер:

- Bourdieu, 1984 – *Bourdieu P.* Distinction: A social critique of the judgement of taste. Transl. by R. Nice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984. 613 p.
- Bourdieu, 1990 – *Bourdieu P.* The logic of practice. Transl. by R. Nice. Stanford, CA: Stanford University Press, 1990. 333 p.
- Bourdieu, 1993 – *Bourdieu P.* The field of cultural production: Essays on art and literature. New York: Columbia University Press, 1993. 322 p.
- Bourdieu, Wacquant, 1992 – *Bourdieu P., Wacquant L.J.D.* An invitation to reflexive sociology. Chicago: University of Chicago Press, 1992. 348 p.
- Callahan, 2016 – *Callahan W.A.* China's Asian dream: The Belt and Road Initiative and the new regional order // *Asian Journal of Comparative Politics*. 2016. Vol. 1, № 3. P. 226–243.
- Chou, Demiryol, 2024 – *Chou M.-H., Demiryol T.* Knowledge power or diplomacy? University Alliances and the Belt and Road Initiative // *Higher Education*. 2024. Vol. 87, № 2. P. 341–357.
- d'Hooghe, 2015 – *d'Hooghe I.* China's public diplomacy. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2015. P.164-181.
- Ekstrom, 2021 – *Ekstrom M.* The effectiveness of Confucius Institutes in promoting Chinese soft power in Kazakhstan // *Central Asian Survey*. 2021. Vol. 40, № 3. P. 412–428.
- Hartig, 2015 – *Hartig F.* Chinese public diplomacy: The rise of the Confucius Institute. London; New York: Routledge, 2015. P.101-117. (in Eng.).
- Сарқытқан , 2024 – *Сарқытқан Қ., Дунбаева З., Ахметова А.* Қазақстаг білім-ғылым жүйесінің даму кезеңдері және халықаралық интеграциясы (Қытай және Жапония мысалында)// *Қазақстан Шығыстануы*. 2024. Т. 9, № 1. P. 42-52.
- Laruelle, Peyrouse, 2013 – *Laruelle M., Peyrouse S.* Globalizing Central Asia: geopolitics and the challenges of economic development. London; New York: Routledge, 2013. P.27-34.
- Nye, 2004 – *Nye J.S.* Soft Power: The means to success in world politics. New York: PublicAffairs, 2004. 191 p.
- Peyrouse, 2021 – *Peyrouse S.* An increasingly hard Chinese soft power in Central Asia? Reshaping Joseph Nye's concept under authoritarianism // *Nourzhanov K., Peyrouse S. (eds.) Soft power in Central Asia: The politics of influence and seduction*. Lanham, MD: Lexington Books, 2021. P. 85–115.
- Repnikova, 2022 – *Repnikova M.* Chinese soft power. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. P.1-21.
- Shakhanova, 2025 – *Shakhanova G.* Perspectives on Chinese soft power by Kazakh repatriates from China // *Asian Studies Review*. 2025. Vol. 49, № 4. P. 781–797.
- Smagulova, 2008 – *Smagulova J.* Language policies of Kazakhization and their influence on language attitudes and use // *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2008. Vol. 11, № 3–4. P. 440–475.
- Zhang, Mattingly, 2016 – *Zhang X., Mattingly D.* Culture as propaganda: Cultural diplomacy in China–Latin America relations // *Journal of International Communication*. 2016. Vol. 22, № 1. P. 110–129.

References:

- Bourdieu, 1984 – *Bourdieu P.* Distinction: A social critique of the Judgement of taste. Transl. by R. Nice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984. 613 p.
- Bourdieu, 1990 – *Bourdieu P.* The logic of practice. Transl. by R. Nice. Stanford, CA: Stanford University Press, 1990. 333 p.
- Bourdieu, 1993 – *Bourdieu P.* The field of cultural production: Essays on art and literature. New York: Columbia University Press, 1993. 322 p. (in Eng.).
- Bourdieu, Wacquant, 1992 – *Bourdieu P., Wacquant L.J.D.* An invitation to reflexive sociology. Chicago: University of Chicago Press, 1992. 348 p.
- Callahan, 2016 – *Callahan W.A.* China's Asian dream: The Belt and Road Initiative and the new regional order // *Asian Journal of Comparative Politics*. 2016. Vol. 1, № 3. P. 226–243.
- Chou, Demiryol, 2024 – *Chou M.-H., Demiryol T.* Knowledge power or diplomacy? University Alliances and the Belt and Road Initiative // *Higher Education*. 2024. Vol. 87, № 2. P. 341–357.
- d'Hooghe, 2015 – *d'Hooghe I.* China's public diplomacy. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2015. P.164-181.
- Ekstrom, 2021 – *Ekstrom M.* The effectiveness of Confucius Institutes in promoting Chinese soft power in Kazakhstan // *Central Asian Survey*. 2021. Vol. 40, № 3. P. 412–428.
- Hartig, 2015 – *Hartig F.* Chinese public diplomacy: The rise of the Confucius Institute. London; New York: Routledge, 2015. P.101-117.
- Sarqytqan et al., 2024 – *Sarqytqan Q., Dunbaeva Z., Axmetova A.* Qazaqstan bilim-ғылым жүйесінің даму кезеңдері және халықаралық интеграциясы (Qytaı және Japonıa mysalynda) [Stages of development and international integration of Kazakhstan's education and science system (the case of China and Japan)] // *Qazaqstan shyǵystanuy*. 2024. T. 9, № 1. P. 42-52. (in Kaz).
- Laruelle, Peyrouse, 2013 – *Laruelle M., Peyrouse S.* Globalizing Central Asia: geopolitics and the challenges of economic development. London; New York: Routledge, 2013. P.27-34.
- Nye, 2004 – *Nye J.S.* Soft power: The means to success in world politics. New York: PublicAffairs, 2004. 191 p.
- Peyrouse, 2021 – *Peyrouse S.* An increasingly hard Chinese soft power in Central Asia? Reshaping Joseph Nye's concept under authoritarianism // *Nourzhanov K., Peyrouse S. (eds.) Soft power in Central Asia: The politics of influence and seduction*. Lanham, MD: Lexington Books, 2021. P. 85–115.
- Repnikova, 2022 – *Repnikova M.* Chinese soft power. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. P.1-21.
- Shakhanova, 2025 – *Shakhanova G.* Perspectives on Chinese soft power by Kazakh repatriates from China // *Asian Studies Review*. 2025. Vol. 49, № 4. P. 781–797.
- Smagulova, 2008 – *Smagulova J.* Language Policies of Kazakhization and Their Influence on Language Attitudes and Use // *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2008. Vol. 11, № 3–4. P. 440–475.
- Zhang, Mattingly, 2016 – *Zhang X., Mattingly D.* Culture as propaganda: Cultural diplomacy in China–Latin America relations // *Journal of International Communication*. 2016. Vol. 22, № 1. P. 110–129.

¹Манай Г., ²Азмұханова А.М.

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университет

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

E-mail: ¹ginaramk@gmail.com, ²aimanazmukhanova@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИНИЦИАТИВ ВОСТОЧНОЙ АЗИИ СОВРЕМЕННЫМ КАЗАХСТАНСКИМ ОБЩЕСТВОМ И ИХ СОЦИАЛЬНЫЕ ЭФФЕКТЫ

Аннотация. Цель исследования – провести сравнительный анализ особенностей восприятия образовательных инициатив Китая, Кореи и Японии в Казахстане. Для достижения цели поставлены следующие задачи: 1. сравнить модели распространения образовательных инициатив трёх стран; 2. раскрыть механизм восприятия этих инициатив казахстанским обществом в рамках теории поля-капитала-габитуса Бурдьё; 3. оценить влияние данных инициатив на социальную мобильность и культурную идентичность. В исследовании применены метод сравнительного кейс-анализа, контент-анализ политических документов и программных материалов, дискурс-анализ СМИ, а также вторичный качественный синтез результатов опубликованных эмпирических исследований по теме. В результате установлено, что инициативы каждой страны продвигают различный вид капитала (Китай – экономический, Корея – символический, Япония – академический), а казахстанская аудитория воспринимает их избирательно, посредством стратегии «дробления капитала». Полученные результаты подтверждают жизнеспособность теории габитуса и предлагают новую аналитическую рамку для понимания политики мягкой силы восточноазиатских стран. «Классификационный прием капитала» является основной стратегией казахстанской аудитории. Эти образовательные инициативы дали реальный, размеренный импульс социальной жизни Казахстана: повысилась общественная мобильность, вышел на качественно новый уровень отечественный кадровый потенциал и появилась технологическая самостоятельность. Следовательно, нельзя рассматривать эти результаты как результат только внешней «мягкой силы»; это автономный институциональный капитал, который дал толчок внутреннему развитию страны.

Ключевые слова: образовательные инициативы Восточной Азии; восприятие мягкой силы; теория поля; социальный эффект; межкультурная коммуникация.

¹Manay G., Azmukhanova A.M. ²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan

E-mail: ¹ginaramk@gmail.com, ²aimanazmukhanova@gmail.com

PECULIARITIES OF THE PERCEPTION OF EAST ASIAN EDUCATIONAL INITIATIVES BY CONTEMPORARY KAZAKHSTAN SOCIETY AND THEIR SOCIAL EFFECTS

Abstract. The purpose of this study is to conduct a comparative analysis of how Kazakhstani society perceives the educational initiatives of China, South Korea, and Japan. To achieve this purpose, the study addresses three tasks: 1) comparing the dissemination models of the three countries' educational initiatives; 2) revealing the mechanism of their reception within Bourdieu's field-capital-habitus framework; 3) assessing the impact of these initiatives on social mobility and cultural identity. The study employs a comparative case-study method, content analysis of policy documents and program materials, discourse analysis of media sources, and a secondary qualitative synthesis of previously published empirical studies on the topic. The findings show that each

country's initiatives promote a distinct type of capital (China – economic, Korea – symbolic, Japan – academic), while the Kazakhstani audience selectively adopts them through a "capital-splitting" strategy. These results confirm the continued relevance of habitus theory and offer a new analytical framework for understanding East Asian soft power policy. The "Capital classification approach" serves as the primary strategy for the Kazakhstani audience. These educational initiatives have provided a tangible, measured impetus to social life in Kazakhstan: social mobility has increased, domestic human capital has reached a qualitatively new level, and technological self-reliance has emerged. Consequently, these outcomes cannot be viewed merely as the result of external "soft power"; rather, they represent an autonomous form of institutional capital that has spurred the country's internal development.

Keywords: East Asian educational initiatives; soft power reception; field theory; social impact; intercultural communication.

Авторлар туралы мәлімет:

Азмұханова Айман Махсотқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан Республикасы

Манай Гүлгина – PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы.

Информация об авторах:

Азмуханова Айман Махсотовна – кандидат исторических наук, ассоциированный профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Республика Казахстан

Манай Гулгина – PhD докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Республика Казахстан

Information about authors:

Azmukhanova Aiman – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan.

Manay Gulgina – PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*Келін түсті 26 маусым 2026 жыл
Қабылданды 12 тамыз 2026 жыл*